

Kinderen disputeren nog niet met God

Luther over het eigene van het kind

Onderscheid maken tussen wat bij volwassenen hoort en wat bij kinderen, leek lange tijd te zijn voorbehouden aan de moderne tijd. Luther-onderzoek heeft in de afgelopen jaren echter geleerd, dat bij hem reeds werd gepreludeerd op een erkenning van de kinderlijke levensfase.

Luther en de geschiedenis van het kind

In de historische pedagogiek is de naam van Rousseau altijd onlosmakelijk verbonden geweest met de ‘ontdekking van het kind’. Zijn boek *Émile*, dat in 1762 verscheen, heeft duidelijk gemaakt dat de opvoeding niet louter in dienst moet staan van hoger geplaatste doelen maar zich in de eerste plaats moet richten op eigen doelen. Rousseau combineerde een instelling van natuur-optimisme met cultuur-pessimisme. ‘Alles is goed zoals het komt uit de handen van de Schepper en alles onttaardt in de handen van de mens’. Sinds Rousseau kreeg het onderkennen en het ontwikkelen van het eigene van het kind een steeds belangrijker plaats in het denken over opvoeding. Vooral door de enorme inzet en invloed van de Zwitserse pedagoog Pestalozzi. Het zou echter nog geruime tijd duren voordat de opvoedingspraktijk in de volle breedte hierdoor veranderde. Aan het begin van de twintigste eeuw kregen verwante vernieuwingsbewegingen zoals het denken ‘vom Kinde aus’ geleidelijk meer invloed op de praktijk van het onderwijs in West-Europa. Aanvankelijk nog vooral op specifieke vernieuwingsscholen zoals de Montessori- en Jenaplanscholen, en later in het gehele basisonderwijs. Concreet betekende dit onder andere dat bij de aanbidding van de leerstof rekening werd gehouden met de belangstelling en de ontwikkelingsfase van de leerlingen.

Wanneer we wat verder teruggaan in de geschiedenis blijkt dat er al tijdens de vroegmoderne tijd voorzichtig sprake was van een zekere erkenning van de kinderlijke levensfase. Dat was in de zestiende eeuw ten tijde van de Reformatie in het bijzonder bij Luther. In tegenstelling tot Rousseau sprak Luther niet over de natuurlijke goedheid van de mens. Het stond voor hem vast dat alle mensen van nature slecht zijn maar kinderen nemen bij hem wel een bijzondere plaats in. Want het Woord van God wordt door kinderen (parves) en door ‘eenvoudigen’ het beste begrepen. Hun geloof en levenswandel zijn in kwalitatief opzicht ook het beste van alle mensen. Luther merkt op dat het geloof van kinderen zo bijzonder is omdat bij hen als het ware het verstand nog niet is doorgebroken. Daarom disputeren ze niet en vallen ze God nog niet in de rede. Kinderen zijn om die reden de meest geleerde mensen. Volgens de Duitse Luther-deskundige Friedrich Schweitzer mag daar zelfs in Luthers eigen woorden aan worden toegevoegd: *‘al hun zonden zijn zonden die hun vergeven worden’*.

Luther had trouwens ook oog voor de ontwikkelingspsychologische kenmerken van het kind en het tekortschietende onderwijs van zijn tijd. Zo merkt hij op dat jonge kinderen een natuurlijke bewegingsdrang hebben. ‘Het jonge volk moet kunnen spelen en springen en ieder geval iets kunnen maken omdat het daartoe een innerlijke drang heeft’. En dat terwijl ‘onze scholen lijken op de hel en het vagevuur (...) omdat wij immers alleen onbeduidende dingen hebben geleerd door zoveel kastijding, sidderen, angst en gejammer.’ Luther pleit voor een beter leerklimaat en een uitgebreider leerplan zodat ‘de kinderen met plezier kunnen leren en spelen, of het nu gaat om talen, kunsten (de zeven vrije kunsten) of historiën’.

Het taalonderwijs neemt een heel bijzondere plaats in. In de nadruk op goed taalonderwijs blijkt hoezeer kerkhervorming en onderwijsvorming bij Luther samengaan.

Een ‘kerk van het Woord’ is zonder taalonderwijs ondenkbaar. Want het staat vast dat het evangelie door de Heilige Geest is verspreid door middel van de taal. Slechts door de taal kan het evangelie bewaard blijven. En voor een goed begrip van de bijbel is het niet alleen nodig dat die bijbel vertaald wordt in de volkstaal maar is het eveneens nodig dat de kinderen goed taalonderwijs krijgen.

Niet alleen in godsdienstig opzicht is het onderwijs belangrijk. In het rijk van deze wereld is het nodig dat het onderwijs bekwame mensen opleidt voor allerlei maatschappelijke taken.

In dit opzicht is Luther wat tegenstrijdig en laat hij zich – in de woorden van Oberman – kennen als een ‘vreemde Reformator’. Luther was er namelijk van overtuigd dat de eindtijd al was aangebroken. Vooral de kerkelijke erkenning van de afluathandel had hij geïnterpreteerd als een voorteken van de komst van de antichrist. ‘Hij leefde tussen de hoop en vrees dat de dag van God ieder moment kon aanbreken.’ Het was daarom vooral zaak om door volharding in het geloof te ‘overleven’ in deze barre wereld. Zo’n overlevingsstrategie kan doen vermoeden dat Luther zich wat van de realiteit afwendde. Niets is echter minder waar. Hij was tegelijkertijd sterk gericht op maatschappelijke verbeteringen en in het algemeen op een betere wereld. In kindvriendelijk en weldoordacht onderwijs zag hij een belangrijk middel om dat doel te bereiken.

Gemankeerde volwassenen

De aangepaste benadering van kinderen en de afgeschermd kinderwereld die we sinds de achttiende eeuw kennen of in ieder geval hebben nagestreefd, is in onze tijd weer aan verandering onderhevig. Zo wordt door sommige ontwikkelingspsychologen, waaronder W. Koops, opgemerkt dat kinderen hun kinderwereld al weer hebben verloren en al vroegtijdig deel uitmaken van de volwassen wereld doordat ze gemakkelijk toegang krijgen tot de volwassen massamedia. In de meeste gevallen zonder censuur en zonder pedagogische begeleiding. Hedendaagse kinderen zijn daarmee voortijdige, of beter gezegd, ‘gemankeerde volwassenen’. Tegelijkertijd vertonen veel volwassenen de neiging om hun kinder- en adolescentieperiode te continueren in plaats van zich ‘volwassen’ te gedragen. Het lijkt voor volwassenen aantrekkelijk om – net als jongeren – op verandering gericht te zijn. Zo is het niet ongewoon om een paar keer in je leven van partner te wisselen. Als kind van je tijd ben je gericht op het opdoen van nieuwe ervaringen en uitdagingen en om iets méé te maken in je leven. Volwassenen zijn daarmee in zeker opzicht eveneens ‘gemankeerde volwassenen’. Het zou boeiend zijn om te vernemen hoe Luther op deze ontwikkelingen gereageerd zou hebben, gesteld dat hij in onze tijd zou leven. Tijd voor een nieuwe Reformatie?

Daan Thoomes.

Literatuur:

Koops, W. (2000). *Gemankeerde volwassenheid. Over eindpunten van de ontwikkeling en doelen van de opvoeding*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Oberman, H.A. (1988). *Luther, mens tussen God en duivel*. Kampen: Kok, p. 76.

Schweitzer, F. (1996). ‘Luther und die Geschichte der Bildung.’ In: *Jahrbuch für Historische Bildungsforschung*. Bd. 3, Weinheim/München, pp. 9-23 (Nederlandse vertaling Daan Thoomes in *Luther-Bulletin*, jrg. 9, 2000, pp. 60-74), fulltext: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/254208>

Thoomes, D.Th. (1990). ‘De betekenis van de pedagogiek bij Maarten Luther. Naar aanleiding van zijn *Schulschriften*’, in: D.Th. Thoomes, *Opgroeien in perspectief. Theologisch-pedagogische opstellen*. Kok: Kampen, p. 17 e.v.

Noot: Specifieke aandacht voor kinderen is er nog steeds in de Lutherse theologische traditie. Zo heeft de najaarsconferentie 2005 van de **Luther-Akademie** Sondershausen-Ratzeburg als thema: *Das Ja zum Kind – Mandat und Verantwortung für die christliche Erziehung*.

In de aankondiging wordt herinnerd aan de bijzondere plaats die kinderen innemen in Gods 'huishouden' zoals zichtbaar wordt in de bijbelse traditie die begint met Gods belofte aan Abraham en zich uitstrekt tot de uitnodiging van Jezus aan de kinderen en doorklinkt in de uitdrukking 'Gods kinderen'. De vraag die daarbij gesteld wordt is wat dit impliceert voor onze verantwoordelijkheid voor kinderen en waar die uit bestaat (met dank aan prof. dr. Klaas Zwanepol van het Evangelisch-Luthers Seminarium in Utrecht).

Gepubliceerd in: *Centraal Weekblad, kerkelijk opinieblad*, jrg. 52, nr. 32/33, 2004, p. 10.